

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
FILOSOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Václav Pavliš

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

**Aplikace klasifikace relevance politických stran ve stranickém
systému na příkladu KSČM**

Bakalářská práce

Autor: Václav Pavliš
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hrubeš, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Václav Pavliš

Studium: F17BK0055

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Aplikace klasifikace relevantních politických stran ve stranickém systému na příkladu KSČM po vzniku České republiky.**

Název bakalářské práce AJ: Application of the classification of relevant political parties in the political system on the example of KSČM after the establishment of the Czech Republic.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se věnuje tématu klasifikace relevantních stran v rámci stranického systému, jak ho popisuje Giovanni Sartori, tedy na "strany s koaličním potenciálem" a "strany s vyděračským potenciálem". Hlavní výzkumnou otázkou je, zda je toto rozdělení aplikovatelné na KSČM na parlamentní úrovni, vzhledem k jejímu historickému působení od vzniku samostatné České republiky. Komunistická strana Čech a Moravy je strana, která dlouhodobě byla považována za antisystémovou a v rámci Sartoriho definice spadala jasně mezi "strany s vyděračským potenciálem". Po volbách v roce 2017 se však tato pozice do jisté míry změnila. Ačkoliv je její profilace jako strany antisystémové stále bez výraznější změny, stala se tato strana po volbách v roce 2017 rozhodujícím faktorem při sestavování vlády. Výsledkem této práce by tedy mělo být určení, zda u KSČM došlo ke změně klasifikace, nebo zda zde došlo k popření Sartoriho rozdělení.

Bureš, Jan; Charvát, Jakub; Just, Petr. a kol. 2010. Levice v České republice a na slovensku 1989 - 2009. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Cabada, Ladislav; Šanc, David. 2005. Český stranický systém ve 20. století. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Drda, Adam; Dudek, Petr. 2006. Kdo ve stínu čeká na moc: čeští komunisté po listopadu 1989. Praha: Paseka. Duverger, Maurice. 1954. Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State. New York: Wiley. Haywood, Andrew. 2008. Politické ideologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Kubát, Michal. 2010. Politická opozice v teorii a středoevropské praxi. Praha: Dokořán. Kunštát, Daniel. 2013. Za rudou oponu, komunisté a jejich voliči po roce 1989. Praha: Slon. Polášek, Martin. 2011. Parlament jako katalyzátor přerodu antisystémové strany ve stranu systémovou: případ ČSDS. In: Doubek, Vratislav. - Polášek, Martin. a kol. 2011. Parlament v čase změny Případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu. Říchová, Blanka. 2002. Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů. Praha: Portál. Sartori, Giovanni. 2005. Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Milan Hruběš, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24.5.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce Mgr. Milana Hruběše, Ph.D., samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 12. 2020

Václav Pavliš

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá antisystémovostí Komunistické strany Čech a Moravy (dále KSČM). Cílem práce je aplikace rozdělení stran s koaličním a vyděračským potenciálem, jak jej popsal Giovanni Sartori a následující autoři, na situaci KSČM po volbách v roce 2017. Hlavní metodou tohoto textu je analýza vnitrostranických dokumentů vztahujících se k minulosti a také vztahů, které determinují pozici KSČM v českém politickém systému. Ze vzniklých poznatků pak budou syntetizovány závěry.

Klíčová slova

antisystémová strana, Komunistická strana Čech a Moravy, koaliční potenciál, vyděračský potenciál

Abstract

This bachelor's thesis deals with anti-systemism of the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM). The aim of the work is to apply the division of parties with coalition and blackmail potential, as described by Giovanni Sartori and subsequent authors, to KSČM situation after 2017 election. The main method of this text is the analysis of internal party documents related to the past and also relations that determine the position of KSČM in the Czech political system. There will be conclusions synthesized from the findings.

Keywords

Anti-system party, The Communist Party of Bohemia and Moravia, coalition potential, blackmail potential,

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval panu doktoru Milanu Hruběšovi za vedení této bakalářské práce a odborné rady při jejím zpracování. Dále děkuji vedení Zařízení služeb MZe s. p. o. a jeho zaměstnancům za podporu při jejím vypracování.

Václav Pavliš

Obsah

Obsah	8
1. Úvod	9
2. Politické strany	11
3. Stranický systém.....	14
4. Antisystémové strany	15
5. Sartoriho relevantní strany	17
6. Kritické zhodnocení Sartoriho.....	18
7. Capocciova modifikace Sartoriho	19
8. Kubátova úprava Sartoriho a Capoccii	22
9. Pojetí antisystémovosti Jiřího Navrátila	24
10. Modifikace Sartoriho přístupu	26
11. Komunistická strana Čech a Moravy	28
12. Identita KSČM prostřednictvím postoji k minulosti.....	29
13. Vztahy KSČM v rámci politického systému	33
14. Antisystémová KSČM	36
15. Závěr	39
16. Seznam použitých zkratk	41
17. Seznam použité literatury a zdrojů	42

1. Úvod

Bakalářská práce se zabývá rozdělením politických stran, které definoval Giovanni Sartori ve své knize „Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu“, ve kterém se věnoval otázce relevance politických stran ve stranickém systému. Téma mé bakalářské práce jsem si vybral z důvodu jeho aktuálnosti, jelikož situace, která nastala po volbách v roce 2017 nebyla prostřednictvím teorie ze Sartoriho výše uvedené knihy z mého pohledu jednoznačně uchopitelná. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl zabýrat se problémem hlouběji a obsírněji.

Dle Sartoriho pravidel o koaličním a vyděračském potenciálu lze strany rozdělit do tří specifických skupin. První skupinou jsou strany s koaličním potenciálem, které jsou orientovány na vládu a jsou schopny a ochotny se podílet na vládní koalici. Druhou skupinou jsou strany s vyděračským potenciálem, které se na vládnutí dlouhou dobu nepodílejí a jsou spíše stranami antisystémovými, ale kvůli jejich velikosti je není možné pominout. Třetím typem jsou pak strany, které jsou početně malé a zároveň nejsou orientovány na vládu. Ty jsou označovány jako irelevantní a jsou pro účel této práce méně podstatné.

Základní hypotéza této práce zní: Komunistická strana Čech a Moravy (dále KSČM) je i po volbách v roce 2017 stranou antisystémovou a tedy stranou s vyděračským potenciálem. Pro tyto účely se nejprve podíváme na definici pojmu strana a stranický systém tak, jak je pojímá Sartori. Dále se podíváme na jeho vymezení pojmu antisystémová strana, který do jisté míry ztotožňuje se stranou s vyděračským potenciálem (Sartori 2005: 128). Pokusíme se zanalyzovat KSČM a její pozici na české politické scéně. Pro zjištění možností aplikace Sartoriho teorie bude třeba se dále zabývat jeho pravidly pro určení relevantních stran ve stranickém systému.

Na Giovanniho Sartoriho reaguje hned několik kritiků, kteří pracují s jeho definicí antisystémové strany. Prvním z nich je Giovanni Capoccia, který se zabýval definicí antisystémové strany, kterou upravil tak, aby zohledňovala vztah strany k systému a zároveň k dalším politickým stranám. Capocciovu systemizaci dále modifikoval Michal Kubát tak aby více zapadala do kontextu Sartoriho myšlenek. Dalším z autorů, který reaguje na koncept antisystémovosti

je Jiří Navrátil. Předmětem jeho zkoumání jsou antisystémoví aktéři v kontextu specifického systému.

V následující části se vrátím k Sartoriho teorii, kterou se pokusím upravit tak, aby lépe vystihovala povahu vztahu, který má antisystémový subjekt s menšinovou vládou, kterou svými hlasy podporuje. K tomu je třeba změnit pořadí, kterým se k určení potenciálů přistupuje. Následně se pokusím vypořádat se Sartoriho statickým přístupem nastínění situací, kdy ke změně zařazení skutečně dochází, nicméně proměnou systému.

Dále bude speciální pozornost v tomto případě věnována KSČM a to specificky popisu jejího vývoje v průběhu existence samostatné České republiky (dále ČR) a následné analýze jejího působení v interakci s ostatními stranami na české politické scéně. Ta byla v průběhu jejího působení v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v historii vždy považována za stranu s vyděračským potenciálem. Její zisky mandátů totiž nebyly nikterak zanedbatelné, ale nikdy se s KSČM nepočítalo jako se stranou potenciálně koaliční, jelikož si s sebou nesla cejch minulého režimu. Některé tradiční strany si spolupráci s KSČM na vládní úrovni zakázaly usnesením svých základních orgánů¹. Situace se však poněkud změnila po volbách do Poslanecké sněmovny, které proběhly na podzim roku 2017.

Tyto volby přinesly vítězství hnutí ANO 2011 (dále ANO) podnikatele Andreje Babiše, které získalo 78 z 200 mandátů. Zásadním faktorem, který ovlivnil vyjednávání o koalici s vítězem voleb, bylo trestní stíhání zmiňovaného předsedy hnutí. Velká část politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně s ním vyloučila spolupráci. Výjimkou byla v tomto případě Česká strana sociálně demokratická (dále ČSSD), která získala 15 křesel. Tato koalice však stále čítala pouze 98 poslanců. Bylo tedy jedinou možností obrátit se na KSČM s žádostí o podporu a ta později menšinovou vládu podpořila.

Z tohoto úhlu pohledu je tedy možné tvrdit, že zde došlo ke změně klasifikace potenciálu KSČM z vyděračského na koaliční. Z hlediska postoje strany vůči systému však nedošlo k žádné redefinici. KSČM můžeme označit za stranu antisystémovou a tudíž lze předpokládat, že s vlivem, který získala tím, že podpořila

¹ Bohumínské usnesení ČSSD

menšinový kabinet, bude operovat takovým způsobem, aby současný systém posunula směrem k socialismu.

V závěru pak zhodnotíme možnost aplikace Sartoriho definice na KSČM ve vztahu k její antisystémovosti. V návaznosti na statický pohled, který při této definici Sartori užívá, zasadíme situaci KSČM do dynamického kontextu a na základě těchto aspektů pak zařadíme do vhodné kategorie.

2. Politické strany

V celé historii politického vývoje se lidé pro účely rozhodování shlucovali do skupin na základě svých názorů. Tyto názorové skupiny dnes známe pod pojmenováním politická strana. Tento pojem je však, v porovnání s politickým vývojem lidstva, velmi mladý. Politické skupiny byly dříve označovány pojmem „sekta“, který však postupem času dostal spíše význam náboženské skupiny a byl nahrazen názvy „strana“ nebo „frakce.“ Tato dvě označení, ač jsou dnes považována téměř za synonyma, měla v historii úplně jiné konotace a prošla si také velkým významovým posunem (Sartori 2005: 17-19).

Označení frakce, pocházející z latinského *facere*², které je mnohem starším a historicky čtenějším termínem, bylo používáno především latinsky píšícími autory pro skupiny zaměřené na rušivé či škodlivé jednání. Termín „party“³ pochází z latinského *partire*⁴, nicméně v politickém významu jej můžeme najít až od 17. století a je tedy nemožné, aby bylo do okruhu politických věd převzato přímo z latiny. Slovo „strana“ v sobě nese význam, který naznačuje rozdělení, ale na druhou stranu má i význam spojující, který můžeme pozorovat například ve francouzském *partager* – „sdílení“, anglickém *partaking*⁵ nebo pojmech jako partnerství a participace (Sartori 2005: 17-19).

Když pojmy strana a frakce nahradily původně užívaný termín sekta, nutně také museli převzít negativní emoci, která se s ním nesla. V počátku 17. století byly jak „frakce“, tak „strana“ stavěny téměř na roveň. Prvním náznakem transformace pojmu strana do podoby tak, jak ho chápeme dnes my, můžeme nalézt

² dělat, konat

³ strana

⁴ dělit

⁵ podílení se na něčem

ve Voltairově příspěvku do Encyklopedie. Voltaire píše, že „termín strana není sám o sobě odporný; termín frakce, je vždy odporný“ (Voltaire citováno in Sartori 2005: 17). Voltaire tím ale v podstatě vytváří jen jakési odstupňování téhož pojmu. I další autoři v průběhu 18. století oba pojmy zaměňují. Prvním, kdo je jasně odlišil, byl Edmund Burke (Sartori 2005: 17-24).

Pojmem politické strany jsou dnes běžně označovány subjekty, které usilují o získání vládní moci. Z hlediska politologického je však tento pojem velmi široký a obtížně vymezitelný tak, aby dokázal postihnout veškeré případy, ke kterým se název politická strana dá vztáhnout. V průběhu vývoje politických věd se mnoho různých autorů pokoušelo dosáhnout co nejuniverzálnější definice. Jako nejlépe použitelnou se však při dnes známém poznání zdá být „minimální definice,“ se kterou přišel Giovanni Sartori.

Sartori vytvořil definici, která obsahuje co nejméně charakteristik právě proto, aby bylo možné její univerzální použití. Při tvorbě vycházel jednak z etymologie pojmu *pars*⁶ odkazujícího na část určitého celku (Říchová 2002: 89), ale také z definic, které již před ním publikovali jiní myslitelé, jako například Edmund Burke, Josef Alois Schumpeter, Elmer Eric Schattschneider, nebo Leon David Epstein. Sartori si je na základě porovnání definic výše zmiňovaných autorů vědom toho, že pojem politická strana je třeba oddělit od entit, které politickou stranu nepředstavují. Problém však vidí v tom, „že ‚strana‘ je ohraničená množstvím hranic a že většina definic vymezí nějaké hranice, zatímco přehledně jiné“ (Sartori 2005: 69). Jako nejvhodnější definice, ze kterých Sartori při tvorbě své minimální definice vychází, vybral určení pojmu autorů Harolda Lasswella a Abrahama Kaplana, Freda W. Riggsa a také Kennetha Jandy.

Harold Lasswell s Abrahamem Kaplanem považují „(politickou) stranu za skupinu, která předkládá všeobecná témata a předkládá ve volbách kandidáty“ (Sartori 2005: 71). Tím v podstatě tvrdí, že politická strana vyžaduje organizaci a jejich primární snahou je odlišit ji od neorganizovaných subjektů, které se pohybují ve společnosti. Zároveň tím odlišují strany od frakcí, které podle nich neformulují všeobecná témata. Fred W. Riggs pojal svou definici čistě strukturálně a pokusil se formulací, že politickou stranou je „Jakákoliv organizace,

⁶ strana

kteřá nominuje kandidáty pro volby do voleného shromáždění“ (Sartori 2005: 71), nebrat v potaz vlastnosti politických stran.

Kenneth Janda jde ve své formulaci ještě dál. Strany jsou podle něj „organizace, které sledují cíl umístit své vlastní představitele do vládních pozic“ (Sartori 2005: 72). Do této definice můžeme zahrnout i systémy, které mají pouze jedinou stranu, což u všech předchozích definicí nebylo jednoznačně zřejmé. Jandova definice na druhou stranu explicitně neodlišuje strany od nátlakových skupin, či dokonce náboženských a vojenských organizací, které by mohly také usilovat o dosazení svých představitelů do vládních postů. Sartori, ač potvrzuje, že všichni výše zmiňovaní autoři postupují cestou minimální definice, nacházel u všech slabá místa. Politická strana je tedy podle něj charakterizována jako „jakákoli politická skupina, jež se účastní voleb a jež je jejich prostřednictvím schopna své kandidáty umístit do veřejných úřadů“ (Sartori 2005: 74). Zásadním pro rozlišení politické strany od zájmové skupiny je volební kritérium, jelikož politické strany chtějí převzít nejen politickou moc, ale i politickou zodpovědnost, na rozdíl právě od zájmových skupin.

Minimální definice, kterou nabízí Sartori, je však kritizována mnohými autory právě pro svou obecnost. Z českých politologů můžeme mezi jeho kritiky zařadit například Petra Fialu a Maxmiliána Strmisku, kteří tvrdí, že se minimální definice takovéto formulace nemůže stát obecnou definicí politické strany, ba dokonce ani poskytnout její dostatečnou charakteristiku. Měla by být užívána spíše jako nástroj podporující uvědomění si společných znaků takových politických subjektů, které můžeme za politické strany označit (Fiala – Strmiska 1998: 29-30).

Pokud se podíváme na právní definici v prostředí České republiky, ta je dána zákonem č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích ve znění pozdějších předpisů. Ten přisuzuje politickým stranám právní subjektivitu za předpokladu jejich registrace u Ministerstva vnitra České republiky. Aby byla politická strana registrována, je třeba splnit tři základní podmínky. První je návrh na registraci podepsaný členy přípravného výboru, tedy alespoň třemi občany ČR staršími 18 let. Druhou podmínkou je petice alespoň jednoho tisíce občanů, požadující založení takové strany, a třetí jsou stanovy, které musí

plnit požadavky výše uvedeného zákona. Z tohoto hlediska tedy potřeba definovat politické strany nevzniká (Česko 1991: 424).

3. Stranický systém

Definici stranického systému můžeme zaznamenat po druhé světové válce. Jejím autorem byl v roce 1951 Maurice Duverger ve své knize „*Politické strany. Jejich organizace a aktivity v moderním státě*“. Zde píše, že vyjma států, ve kterých existuje pouze jedna strana, je vztahy a vlastnostmi mezi stranami definován stranický systém dané země. Těmito vlastnostmi jsou velikost, aliance, či geografická lokalizace a mnohé další (Duverger 1954: 203). Dalším autorem, který se věnuje pojmu stranický systém, je Jean Blondel. Ten ve své klasifikaci využívá průměrné procentuální množství hlasů k určení relevance jednotlivých stran. Na jeho práci do jisté míry navazuje i Giovanni Sartori, který místo průměrného procentuálního zisku využívá mandáty které jednotlivé strany získají prostřednictvím voleb. Po aplikaci však Sartori nebyl schopen správně rozdělit jednotlivé skupiny, a tak využil pro svou typologii index fragmentace (Sartori 2005: 310-312).

Sartoriho rozdělení stranického systému sice má základy v početním kritériu, na kterém postavili své teorie oba výše zmiňovaní, nicméně dle něj se nejedná o jediný faktor, který má být použit pro určování významu strany ve stranickém systému. V jeho pojetí je třeba strany také hodnotit podle toho jaký mají potenciál k vytvoření koalice. I strany, které jsou v parlamentu zastoupeny malým počtem mandátů mohou v rámci povolebních vyjednávání hrát důležitou roli při sestavování potenciálních koalic. Tento potenciál je dán především jejich pozicí na mapě politického spektra, kde mají středové strany v tomto ohledu jistou výhodu, s přihlédnutím k možným programovým průnikům jak s levicově, tak s pravicově orientovanými subjekty.

Výše zmíněný koaliční potenciál však nemusí být nutně vlastní všem velkým stranám daného politického spektra, přesto však vzhledem k jejich velikosti nemohou být zařazeny mezi strany irelevantní. Sartori tedy stanovil dvě pravidla, podle kterých se dá jednoznačně určit, zda je strana v systému polarizovaného pluralismu relevantní. Prvním z nich je možnost vytvoření vládní koalice. Jestliže je strana v systému nadbytečná a není třeba k sestavení koaliční většiny, můžeme

ji označit za irelevantní. Naopak strany, které se v určitém časovém období podílí na vládní většině jsou stranami relevantními. Toto pravidlo je však nedostačující pro posouzení relevance všech stran daného systému, jelikož některé strany se neorientují na vládu a jsou pro partnery ideologicky nepřijatelné. Takové strany jsou většinou antisystémové a nacházejí se v permanentní opozici. Jejich potenciál je tedy vyděračský, jelikož je založen na početním hledisku a s ním spojené síle, kterou mohou využít k zastrašování. Lze tedy říct, že jejich existence nebo objevení ovlivňuje taktiku stranické soutěže (Sartori 2005: 127-128).

Relevantní strany a jejich pozice v rámci stranického systému do jisté míry definují dynamiku uvnitř tohoto systému. Sartori tvrdí, že je to právě vnitřní mechanismus, který určuje jak se strany chovají. Využívá k tomu kritéria ideologie a ideologické vzdálenosti, která může v praxi nabývat dvou podob. V případě systému monokratického nabývá podoby ideologické intenzity. Jedná-li se o pluralitní systém, můžeme ideologickou vzdálenost označit za polarizaci (Novák 2011: 548). Platí zde pak, že čím je vyšší počet stran s větší vzdáleností, tím je celý systém více polarizovaný (Sartori 2005: 133-134).

4. Antisystémové strany

Koncept antisystémové strany je vymezen Giovannim Sartorim v jeho knize *Strany a stranické systémy, Schéma pro analýzu* (2005). Tento pojem je však použit již na začátku 60. let 20. století, při výzkumném projektu Roberta Dahla zkoumajícím politické opozice (Kubát 2010: 71). Lze však s jistotou tvrdit, že Giovanni Sartori zavedl pojem antisystémové strany do svého systému klasifikace soutěživých stranických systémů a jednoznačně jej definoval. Polarizovaný pluralismus dle jeho definice připouští existenci antisystémové opozice, která může být fašistická, nebo též komunistická. Vzhledem k tomu, že antisystémové strany jsou vůči ideologii v opozici, jsou právě ony jedním z hlavních znaků polarizovaného pluralismu (Sartori 2005: 136).

Antisystémovost je dle jeho mínění možné pozorovat ve velmi širokém spektru a je třeba odlišit její míru. Může se totiž jednat o „protest“, který je sinějším projevem, než například „odcizení“. Sartori v těchto případech neřeší, v jaké intenzitě se daná strana staví proti systému, ale spíše jakou formou se snaží prosadit své myšlenky (Sartori 2005: 137). Přísná definice je založena především

na skutečnosti, že takové strany reprezentují odlišnou ideologii a nesdílí hodnoty politického systému ve kterém se nacházejí (Sartori 2005: 138). Jejich cílem tedy není změna vlády, ale proměna celého systému tak, aby převládla ideologie, kterou představují. Takové působení je tedy trvalejší a intenzivnější, než v případě antisystémových stran protestních. Ačkoliv jejich definice může mít různou intenzitu, pojí je snaha o delegitimizaci režimu ve kterém se vyskytují.

Sartori předpokládá, že není zásadní, jakým způsobem strana o změnu systému usiluje. Je tedy důležité rozlišit mezi označeními revoluční a antisystémové strany. Revoluční strana je ideologicky mimo systém a revolucí se jej snaží změnit. Jelikož jsou u ní delegitimizační tendence, je tedy zároveň stranou antisystémovou. Ne každá antisystémová strana je však stranou revoluční, jelikož jsou i strany usilující o změnu systému, ale jinými prostředky. Takovou pak za revoluční stranu označit nelze. Strana totiž může operovat uvnitř politického systému, a to včetně dodržování všech nastavených pravidel (Sartori 2005: 138).

V knize „Srovnávací ústavní inženýrství, Zkoumání struktur, podnětů a výsledků“ Sartori antisystémové strany dále typologizuje podle jejich vztahu s ostatními stranami. Dle jeho rozdělení na extrémistické, extrémní a izolované strany můžeme říct, jaký vztah k nim zaujímají jiné strany daného politického systému. Za extrémistické strany můžeme označit rétoricky revoluční strany, které činí kroky ke změně. Extrémní strany můžeme najít pouze na okraji politického spektra. Izolované strany jsou pak typické nesouhlasem s momentálním nastavením společenského hodnotového žebříčku a jsou na základě toho ostrakizovány. Příkladem takových stran mohou být například křesťanské strany v islámském prostředí, náboženské strany v sekulárním prostředí, nebo xenofobní strany v prostředí liberální demokracie (Národní fronta ve Francii). Toto rozdělení však není pevně vázáno a hranice mezi jednotlivými kategoriemi nemusí být vždy jasně určitelné (Sartori 2011: 79-80).

Politiku antisystémových stran z hlediska voliče je třeba rozlišovat na viditelnou a neviditelnou. Neviditelnou politikou se rozumí taková fakta, která by dané straně mohla uškodit a jsou tedy záměrně skrytá. Cíle takových stran je poté náročné identifikovat, jelikož je volič odkázán pouze na informace

o viditelné politice, které se k němu dostávají prostřednictvím médií (Sartori 2005: 149).

5. Sartoriho relevantní strany

Vraťme se nyní k původnímu problému, který se Giovanni Sartori snažil vyřešit svou teorií stranických systémů. Došel totiž k názoru, že ne všechny strany jsou v daném systému relevantní. Rozdělením stran podle jejich potenciálů eliminoval strany, které jsou natolik slabé, že je jejich působení marginální. Jeho prvotním krokem bylo vytvoření kritéria irelevance vzhledem k slabším stranám. Sílu strany pak definoval jako procento mandátů v dolní komoře parlamentu, jednalo-li se o dvoukomorový systém (Sartori 2005: 126).

Samotné hledisko velikosti však pro určení relevance nestačí, jelikož je možné pozorovat strany s nízkým procentuálním zastoupením, které mají velký vládní vliv. Z tohoto důvodu Sartori přišel s myšlenkou koaličního potenciálu, který vysvětlil jako „rozsah, v němž může být konkrétní strana vhodným a potřebným koaličním partnerem pro jednu nebo více vládních většin“ (Sartori 2005: 127). Tímto pravidlem by však došlo k vyčlenění velkých stran, které se v rámci stranického systému dlouhodobě nezapojují do vládních koalic, jelikož jsou pro ostatní strany z různých důvodů nepřijatelné. To by však bylo neakceptovatelné, protože pokud je strana svou velikostí schopná využít v určitém okamžiku veto, taková strana má pak vyděračský potenciál (Sartori 2005: 127).

Dalším aspektem který Sartori v souvislosti se stranou s vyděračským potenciálem zmiňuje, je změna dynamiky stranické soutěže. Stranická soutěž je za běžných okolností dostředivě orientována směrem na vládu, tedy v rámci vyjednávání o vládních postech se strany snaží spojit v nejlepší možné koalici. Strana s vyděračským potenciálem však v tomto směru působí jako prvek, který odrazuje ostatní subjekty od koaliční spolupráce. Pokud tedy existence strany nebo její případné objevení se změní směr soutěžení na vládu orientovaných stran z dostředivého na odstředivý, nezávisle na tom kterým směrem pravo-levého spektra, lze tvrdit, že se jedná o vliv strany s vyděračským potenciálem. V praxi se tak pojí vyděračský potenciál zejména s pojmem antisystémová strana (Sartori 2005: 128).

Sartori se určením, která strana je v daném systému relevantní a která nikoliv, snažil vyřešit problém, který mu vyvstal v rámci zkoumání roztržitosti stranických systémů. Z tohoto hlediska však pro něj není podstatné, zda se v daném případě jedná o stranu s koaličním, či vyděračským potenciálem. Je pro něj zásadnější, zda ta která strana zapadá alespoň do jedné výše zmíněné kategorie. Nelze tedy očekávat, že bude v tomto smyslu kategorizace explicitně a pregnančně definována. Pro účely Sartoriho teorie je dostačující, že KSČM lze zařadit mezi strany relevantní. Z hlediska této práce, která se primárně zaměřuje specificky na rozlišení těchto dvou kategorií, je tedy Sartoriho definice nedostačující. Lze zde pouze usuzovat na základě interpretace Sartoriho díla, nikoliv přímo aplikovat definovaná pravidla.

6. Kritické zhodnocení Sartoriho

Sartoriho pojetí antisystémových stran se snaží být v rámci definice pojmu co nejobsáhlejší. Bohužel má tato snaha za následek jisté rozostření hranic mezi systémovou a antisystémovou stranou. Zejména jeho široká definice tím dává prostor různým interpretacím. To je s největší pravděpodobností důvod, proč je toto pojetí tak hojně kritizováno (Kubát 207: 112-113). Česká politologická scéna není výjimkou. Naším předním oponentem Sartoriho pojetí je Maxmilián Strmiska.

Strmiska kritizuje především neurčitost pojmu antisystémovost. Domnívá se že delegitimizující působení, antisystémové jednání a odkaz k cizí ideologii jsou závislé především na pozici pozorovatele v daném ideově-politickém spektru. Dle něj je totiž nemyslitelné, že bychom označili za antisystémové takové radikálně populistické hnutí, které zpochybňuje legitimitu určitého režimu a jeho elit, z důvodu kritiky zneužívání moci a nelegitimního hromadění majetku na úkor společnosti. Taková kritika má totiž základy v moderním principu lidové suverenity, tedy liberální demokracii. Rozdíl mezi „antisystémovostí“ a „(pro)systémovostí“ tak podle něj není ve sdílené ideologii a hodnotách, ale v konkrétní interpretaci základních hodnot. Je třeba najít relevantní rozdíl v základních hodnotách, které sdílíme, a teprve tehdy lze hovořit o antisystémovosti. Jestliže tak není definován hodnotový konsenzus jako jedna ze základních podmínek demokracie, pak není možné jasně určit, zda je strana antisystémovou formací, která nesdílí hodnoty daného systému (Strmiska 1998: 33-34).

Neurčitost hranic mezi antisystémovostí a (pro)systémovostí souvisí dle Strmisky s podstatou pluralitní demokracie. Je zde totiž zásadní otázkou, jaká forma vlády je vlastně legitimní a kdo je oprávněn vládnout. To je také úzce spojeno s reprezentací obecného zájmu společnosti. Na tyto otázky však nelze v moderním pluralismu jednoznačně odpovědět, jelikož jejich řešením je sám politický zápas (Strmiska 1998: 37).

Strmiska patří mezi autory, kteří vnímají antisystémovou stranu jako stranu nedemokratickou. V tomto bodu však není jasné, zda Sartori vztahuje antisystémovost pouze k demokratickému systému, či zda se jedná o definici uplatnitelnou i mimo rámec demokratických systémů. V Sartoriho díle to není jednoznačně specifikováno, nicméně je antisystémová strana zasazena do kontextu polarizovaného pluralismu. Antisystémová strana tak může být některými autory situována do demokratických systémů. Na druhou stranu lze předpokládat, pomineme-li početní hledisko Sartoriho náhledu, že může být antisystémová strana součástí i nedemokratického politického systému, byť někdy i jako irelevantní subjekt.

Kritika se dotkla i Sartoriho rozdělení antisystémových stran na extrémní, extrémistické a izolované. Zde Sartori podle Jiřího navrátila kombinuje různá kritéria a navíc zužuje soubor aktérů tak, že nemůže být použit obecně (Navrátil 2009: 151). Strmiska se v této souvislosti zamýšlí nad pojmem „extrémní strana“, kterým bývají označovány strany v krajních pozicích politického spektra, a jeho častým ztotožňováním s antisystémovou stranou. Má za to že umístění v rámci politického spektra nezakládá důvod předpokládat, že je strana antisystémovou, či dokonce radikálně opoziční nebo opoziční (Strmiska 1998: 31-32). Nelze však vyloučit, že strana antisystémová není extrémní.

7. Capocciova modifikace Sartoriho

Koncept antisystémových stran je jedním z témat, kterému se věnoval také Giovanni Capoccia. Jeho práce vychází z premisy, že antisystémovost stran lze zkoumat hned ve dvou rovinách. Jednak se jedná o rovinu stran a stranických systémů, kde jde především o ideologickou odlišnost jedné strany ve vztahu k jiným stranám daného systému. Obdobné pojetí výzkumu použil právě i Sartori.

Druhý případ zkoumání se zaměřuje na „empirickou analýzu širších aspektů života demokratických režimů“ (Capoccia 2002: 10). Tento pohled se snaží definovat základní ideologická východiska, ze kterých daná strana vychází, ve vztahu k demokracii obecně. V tomto pohledu je tedy antisystémová strana vnímána jako ohrožení demokratického systému (Capoccia 2002: 10, 13).

V náhledu výše uvedených způsobů zkoumání rozděluje Capoccia svou definici antisystémové strany na dva druhy. Prvním typem je vztahová antisystémovost⁷, která ukazuje značnou ideologickou vzdálenost od ostatních stran, nacházejících se v daném stranickém systému. Indikuje tedy velmi nízký koaliční potenciál a je s ní spojena vysoká pravděpodobnost užití populistických nebo delegitimizujících metod v rámci volebního klání. Důsledkem působení takovéto strany ve volebním systému je jeho následná polarizace (Capoccia 2002: 15-17).

Ideologická antisystémovost⁸, která je druhým typem Capocciový definice, je vlastní straně, která stojí ideologicky v opozici proti systému, v němž se vyskytuje⁹. Zjednodušeně se dá tvrdit, že se v tomto případě jedná o stranu antidemokratickou. Antisystémovost strany je určována systémem, ve kterém působí a který je třeba určit. Jestliže strana popírá nebo zpochybňuje alespoň jeden ze základních znaků systému ve kterém se vyskytuje, lze říct, že je stranou antisystémovou. Toto určení má však souvislost pouze se systémem jako celkem a nikoliv s jeho vnitřními mechanismy, které postihuje vztahová antisystémovost (Capoccia 2002: 18-24). Jelikož Capoccia rozlišuje dva druhy antisystémovosti, pracuje s nimi jako s proměnnými, které vzájemně korelují (viz tabulka č.1).

Strany, u kterých se vyskytuje vztahová i ideologická antisystémovost, nazývá typicky antisystémové¹⁰. V případě, že se zde ani jedna z forem antisystémovosti nevyskytuje, jedná se o stranu typicky prosystémovou¹¹. Jestliže strana obsahuje pouze vztahovou antisystémovost, jedná se o polarizující stranu.

⁷ relational anti-systemness

⁸ Ideological – anti-systemness

⁹ Capoccia se v tomto případě zaměřuje pouze na demokratický systém, který definuje především minimální (procedurální, schumpeterovskou) teorií demokracie (Capoccia 2002: 28).

¹⁰ Typical anti-system party

¹¹ Typical pro-system party

Naopak pokud u strany můžeme identifikovat pouze ideologickou antisystémovost, dělí Capoccia tento segment stran na dvě skupiny.

Tabulka č.1

		Vztahová antisystémovost	
		ano	ne
Ideologická antisystémovost	ano	Typická antisystémová strana	Irelevantní antisystémová strana
			Vstřícná antisystémová strana
	ne	Polarizační strana	Typická prosystémová strana

Zdroj: Capoccia 2002: 24.

První z nich je irrelevantní antisystémová strana¹². Taková strana je malá a nestálá. Z hlediska Sartoriho rozdělení by bylo možné říct, že se jedná o stranu irrelevantní, nicméně Capoccia rozlišuje relevanci v rámci stranického systému a relevanci ve smyslu celého politického systému. Taková strana totiž může být nepodstatná při tvorbě koalic, nicméně nebezpečná pro celý systém. Druhým typem strany s ideologickou antisystémovostí je vstřícná antisystémová strana¹³, která vzhledem k velikosti rozhodně nemůže být označena za stranu irrelevantní. Ta sice má ideologický předpoklad nezapojovat se do daného politického systému, nicméně se, ať už z pragmatických důvodů nebo v rámci politické taktiky, rozhodne zapojit do vytváření koalice. V některých případech může být i loajálním koaličním partnerem (Capoccia 2002: 24-28).

Z hlediska hrozeb pro demokracii lze tvrdit, že prosystémové strany jsou v rámci systému konformní. Typicky antisystémové strany představují výzvu z ideologického hlediska a zároveň polarizují stranický systém. Polarizační strany sice nejsou výzvou z hlediska demokracie, nicméně jejich působení

¹² Irrelevant anti-system party

¹³ Accomodating anti-system party

prostřednictvím populistických a propagandistických způsobů politiky v kombinaci s jejich nízkým koaličním potenciálem ještě více polarizuje celý systém. Irelevantní strana je sice početně malá a Sartoriho pohledem tedy irelevantní, jelikož nemá koaliční potenciál, nicméně podle Capoccii může být tato strana velmi nebezpečná demokracii. Příkladem mohou být vazby na jiné antisystémové subjekty, nebo až teroristické skupiny. Většinou se však jedná o strany s velice krátkou dobou existence. Vstřícná systémová strana má sice dostatek vlivu a síly aby systém mohla polarizovat, ale i přes tyto předpoklady dokáže tvořit stabilní koalice. Sleduje tím totiž většinou svou taktiku, kterou se snaží prosadit své cíle, které vychází z její ideologické antisystémovosti. Dělá to nikoliv prostřednictvím přímé konfrontace, ale spíše postupnými kroky v ten správný čas (Capoccia 2002: 25-28).

8. Kubátova úprava Sartoriho a Capoccii

S Capocciovou systemizací dále pracuje ve své knize Politická opozice v teorii a středoevropské praxi (2010) Michal Kubát, který definici a typologie, které nastínili oba výše zmiňovaní, reviduje, a přichází s vlastním pojetím, které je do jisté míry rozšiřuje. V první řadě se Kubát vymezuje vůči Capocciovu pojetí definice antisystémovosti, jelikož je podle něj v tomto případě zásadní rovina politických stran a systémů a nikoliv oblast problematik, které souvisejí s teorií demokracie. Přiklání se v tomto smyslu spíše k Sartoriho koncepci, kterou pokládá za jasnou a srozumitelnou. Capocciovův pokus pokládá v tomto směru za zajímavý, nicméně zde pozoruje posun dle jeho vnímání odlišným směrem, než byl původní Sartoriho záměr.

Kubát má za to, že Sartoriho koncepce má stále vysokou hodnotu a není ve smyslu definice antisystémových stran překonanou. Capocciova redefinice je však dle Kubáta již vybočením z původní myšlenky. Za podnětnou však považuje Kubát v zásadě pouze jeho typologii antisystémových stran, která je však, dle jeho názoru, jen odrazovým můstkem pro další precizování. Kubát dále připouští, že Sartoriho teorie je možné ještě vylepšit, jelikož jeho přísnou definici lze považovat za antisystémovost obecně. Širokou definici poté považuje za kategorii politických stran které označuje stranami extrémními. Kubát tak v souvislosti s výše zmíněnými myšlenkami vytváří vlastní typologii antisystémových stran, kterou staví na identické korelaci dvou proměnných jako

Capoccia. Jeho proměnné jsou však do jisté míry významově modifikovány tak, aby odpovídaly Sartoriho přísné definici antisystémové strany (Kubát 2010: 79-80).

Z takto modifikované kategorizace mu vychází obdobně 5 typů stran, které jsou však lehce odlišně specifikovány. O antisystémovou stranu ve smyslu Sartoriho přísné definice se jedná v případě, že strana vykazuje ideologickou i vztahovou proměnnou. Jestliže u ní můžeme pozorovat proměnnou vztahovou, ale nikoliv ideologickou, jedná se dle Kubáta o stranu extrémní. „Pojem extrémní strana zahrnuje většinu požadovaných charakteristik Sartoriho široké definice antisystémovosti, tedy v našem případě samostatné kategorie opozičních stran, kromě jediné charakteristiky – delegitimizaci celého politického systému“ (Kubát 2010: 84).

Tabulka č.2

		vztahová proměnná (krajnost/izolace)	
		ano	ne
Ideologická proměnná (delegitimizace politického systému)	ano	antisystémová strana	irelevantní antisystémová strana (nenaplnuje krajnost)
			maskovaná antisystémová strana (nenaplnuje izolaci)
	ne	extrémní strana	prosystemová strana

Zdroj: Kubát 2010: 85.

„Pokud politická strana sice vykazuje ideologickou proměnnou, ale nevykazuje proměnnou vztahovou, pak bude antisystémová (...), ale 1. nebude relevantní (...), tj. nebude součástí stranického systému, nebo 2. bude relevantní, avšak maskovaná. Jinou pozici než krajnost na škále nelze u ideologicky

antisystémové strany očekávat“ (Kubát 2010: 85). To, že taková strana není izolována je možné pouze v případě, že je úspěšně maskována. Capoccia takové strany nazývá vstřícné, nicméně podle Kubáta je vzhledem k tomu, že se zde jedná spíše o zakrytí jejich pravé podstaty než o vstřícnost, vhodnější použít termín maskovaná. Lze podle něj také předpokládat krajní pozici takové strany, jelikož její politická radikalita zůstává z komparativního hlediska v rámci stranického systému zachována (Kubát 2010: 85-86).

Posledním dílkem skládačky jsou obdobně jako u Capoccii strany prosystémové, které nejsou v ideologické opozici vůči danému politickému systému a tedy nemohou být logicky ani extrémní ani izolované (Kubát 2010: 86). Kubátovo pojetí se zdá být rozumným kompromisním přístupem. Snaží se zachovat základní Sartoriho pojetí, ale zároveň neodmítá Capocciův analytický přístup, který vnáší do této definice jistou systematičnost.

I na Kubátově redefinici je však možné najít jistou vadu na kráse. Zejména se jedná o rozdělení stran, které vykazují ideologickou proměnnou, ale nikoliv vztahovou. V takovém případě je totiž, dle mého názoru, nepodstatné, zda je strana relevantní, či nikoliv. Proto bych v rámci Kubátova rozdělení navrhl sloučení těchto dvou skupin, tedy irelevantní antisystémové strany a maskované antisystémové strany, do jedné, kterou bych nazval skrytě antisystémová strana. Hledisko síly, na které výše poukazují Kubát a před ním i Capoccia, totiž nemá jakoukoliv souvislost se zařazením strany dle výše uvedených systémů. Je totiž stejně tak možné najít strany irelevantní v ostatních třech segmentech daných rozdělení. Z tohoto důvodu mi přijde nemístné odlišovat irelevantní strany pouze v jedné ze čtyř kategorií.

9. Pojetí antisystémovosti Jiřího Navrátila

Problematice antisystémových stran se věnuje také Jiří Navrátil. Ten se vymezuje především vůči tomu, že se Sartori zaměřuje v antisystémovosti pouze na segment politických stran. „Sartoriho pojetí antisystémové opozice vůči politickému režimu vychází empiricky (podobně jako teorie antisystémových hnutí – viz níže) ze dvou hlavních historických typů politických radikalismů – radikálního nacionalismu (tj. fašismu) a radikálního socialismu (tj. komunismu). Teoreticko-metodologicky je pak jeho analýza omezena na jedinou třídu aktérů –

politické strany (ať už parlamentní či mimoparlamentní). Sartori upozorňuje, že antisystémovost politických stran může nabývat různých podob (od trvalého ideologického odmítání až po krátkodobější formy protestu) a významně se mezi sebou lišit, nicméně rezignuje na další diferenciaci forem či struktur antisystémovosti“ (Navrátil 2009: 150).

Navrátil je srovnává s antisystémovým hnutím, tak jak je definují představitelé tzv. teorie světového systému.¹⁴ V jeho podání se tak antisystémová strana přesouvá z pozice objektu zkoumání, do pozice subjektu, který se ke zkoumanému objektu vztahuje. Navrátil se tak zaměřuje spíše na systémy, proti kterým antisystémový aktér stojí. Především ho zajímá institucionální struktura politického a ekonomického subsystému, proti kterým může antisystémový aktér vystupovat. Základem pro jeho zkoumání „je trojstupňový model analýzy, který rámuje rozbor tří hlavních dimenzí antisystémového protestu – tj. jeho objektu a subjektu a jejich vzájemných vztahů – a to na dvou úrovních abstrakce – tj. konceptuální a empirické“ (Navrátil 2009: 164). Dle orientace na politický či ekonomický systém pak Navrátil ve vztahu síly integrace v jednotlivých oblastech rozděluje na 16 teoretických typů antisystémových aktérů.

		silná integrace v obou oblastech	slabá integrace v politické oblasti, silná v ekonomické	silná integrace v politické oblasti, slabá v ekonomické	slabá integrace v obou oblastech
primární orientace na politický systém	převaha symbolických aktivit	krajně pravicová parlamentní strana	zájmová (obchodní, průmyslová) skupina	církevní organizace	neonacistická SMO
	praktické (násilné) aktivity	armádní skupina, vojenská junta	organizovaný zločin (mafie)	milice při extremistické politické straně	náboženská teroristická skupina
primární orientace na ekonomický systém	převaha symbolických aktivit	marxistická (parlamentní) strana	anti-globalizační SMO západního typu	mládežnická organizace komunistické strany	radikálně ekologická SMO
	praktické (násilné) aktivity	revoluční leninská strana	radikální anarcho-syndikalistická SMO	maoistická guerilla	krajně levicová teroristická buňka

Pozn.: SMO (*social movement organization*) – organizace sociálního hnutí.

Zdroj: Navrátil 2009: 163.

Navrátilovo rozšíření o ekonomickou dimenzi společenské aktivity vede k tomu, že je definice antisystémovosti aplikována širěji, než je tomu v případě Sartoriho. Navrátil totiž mezi antisystémové aktéry zahrnuje například

¹⁴Sociálně-vědní perspektiva vycházející z *École des Annales 70. let*. I. Wallerstein, Ch. Chase-Dunn a A. G. Frank

i organizovaný zločin, či církevní organizace. Aplikujeme-li však Navrátilovu teorii na případ KSČM, bude její zařazení mezi aktéry, kteří se primárně orientují na ekonomický systém, převažuje u nich míra symbolických aktivit na praktickými¹⁵ a strana je silně integrována v politické i v ekonomické oblasti. Je tedy nepochybně antisystémovým aktérem.

10. Modifikace Sartoriho přístupu

Na základě výše zmíněných kritik, bych rád také přispěl k tomuto tématu svým pojetím problému. Sartoriho přístup k otázce kategorizace stran podle potenciálu při určení relevantnosti pro daný systém považuji za obrácený. Je totiž daleko pravděpodobnější, že se v rámci systému setkáme se stranami, které nelze na základě velikosti opomenout, nicméně jsou antisystémovým aktérem. V takovém případě lze jednoznačně říct, že se jedná o stranu s vyděračským potenciálem, jelikož její aktivity budou vždy směřovány k úpravě či dokonce destrukci daného systému.

Mám za to, že když Sartori postupuje od orientace na vládu směrem k hledisku velikosti strany, je to způsobeno vymezením vůči předchozím autorům, kteří téma relevance stran zpracovávali. Je dobré si zde položit otázku, zda není vhodnější metodou nejprve do řady hodnocených stran zařadit početně velké strany a pouze u těch malých zkoumat jejich koaliční potenciál. Pokud totiž můžeme jednoznačně určit antisystémovou stranu, nelze u ní dále hovořit o koaličním potenciálu. Zde je však důležité si správně určit povahu daného politického systému. Giovanni Sartori se zabývá hodnocením statické situace, která vždy zasazuje do referenčního rámce (Sartori 2005: 297). Z tohoto pohledu však úplně opomíjí vývoj a proměny stranického systému. Sartori říká, že „analýza založená na lokačních pojmech – takových jako strukturální konfigurace – je vhodná pro národy, které jsou (již) dotvořeny“ (2005: 296). Co však míní „již dotvořeným“ národem nelze přesně určit.

Dle mého názoru neexistuje národ, který by se alespoň do jisté míry nevyvíjel. Každý systém se v průběhu času proměňuje na základě změn, které jsou v něm realizovány, ať už prostřednictvím voleb, či přirozeným vývojem. Strany, které se v jedné fázi tohoto vývoje jeví jako antisystémové, jsou v jiné

¹⁵ násilnými

periodě systémovými a naopak. Je tak přirozené, že v průběhu tohoto přechodu může dojít k situaci, že se antisystémová strana dostane do pozice, kdy by ji Sartori dle jeho rozdělení nazval stranou s koaličním potenciálem. Vzhledem k tomu, že jejím cílem v takovéto situaci není vládnout, ale spíše změnit systém, či připravit takové podmínky, které by k takové změně vedly, je jen těžko ji v takové situaci označit za koaliční. Daleko spíše je taková strana schopna využít vyděračský potenciál, který zde má.

Výše popsaná situace může nastat ve dvou případech. V prvním z nich je antisystémová strana součástí vládní koalice. V takovém případě jde ale o stranu maskovanou, která svůj antisystémový základ neprojevila naplno a její koaliční partneři jsou přesvědčeni o výhodnosti takového spojení. V případě druhém jde o menšinovou vládu s podporou antisystémové strany. Zde se pak projeví naplno její vyděračský potenciál, který je doveden k dokonalosti, jelikož se tato strana otevřeně projevuje jako antisystémová a i přesto je menšinová vláda nucena být závislá na její podpoře. V takové situaci může antisystémová strana dosáhnout větších systémových změn než v případě prvním.

V obou případech se dá tato antisystémová strana statickým pohledem označit za stranu s koaličním potenciálem. Nicméně se stále jedná o stranu antisystémovou a tak lze předpokládat, že jde o součást vývoje systému. Taková tranzice obvykle neprobíhá na základě dohody několika systémových stran, jelikož jejich primárním cílem je v vládnout v rámci daného systému. Naopak právě antisystémové strany, pokud se dostanou do obdobného postavení, jsou „motorem“ přechodu mezi systémy. Následkem jejich působení pak skutečně může být změna jejich potenciálu z vyděračského na koaliční, to ale nutně souvisí se změnou systému. V takovém případě by pak došlo ke změně zařazení téměř všech politických subjektů v rámci systému.

Pomineme-li tedy velikostní hledisko je hlavním znakem pro určení kategorie, do které daná strana patří, právě antisystémovost. Hlavním problémem, který v souvislosti s určením antisystémovosti politického subjektu je její obtížná kvantifikovatelnost. Další překážkou je vývoj politických systémů a vývoj stran samotných. Je zde však možné analyzovat vybraný politický subjekt z hlediska identity a vztahů s ostatními politickými subjekty v rámci daného systému.

11. Komunistická strana Čech a Moravy

Komunistická strana Čech a Moravy (dále jen KSČM) navazuje ve svém působení na Komunistickou stranu Československa (dále KSČ), na jejímž mimořádném sjezdu 21. 12. 1989 byla KSČM ustavena jako její územní organizace působící na českém území. Tím byla odstraněna dlouhodobá asymetrie, jelikož KSČ měla od počátku svou organizaci pro slovenské území v podobě komunistické strany Slovenska. Na tomto sjezdu byly také v reakci na události listopadu 1989 rozpuštěny Lidové milice a pozastaveno členství více než třiceti bývalých funkcionářů (Fiala, Mareš 1999: 183–184).

Ustavující sjezd KSČM proběhl 1. 3. 1990 a tato strana byla následně 28. 11. 1990 registrována Ministerstvem vnitra ČSFR (Mareš 2011: 20). Vzhledem k její politické orientaci se obecně o KSČM hovoří jako o nástupnické straně KSČ. Nástupnickou stranu můžeme definovat různými způsoby. Maxmilián Strmiska má například za to, že KSČM nebyla primárně vytvořena jako nástupnická strana, ale spíše jako součást federace KSČS (tvořené KSČM a KSS). V důsledku rozpadu federace se však KSČM stala pro české území faktickou nástupnickou stranou KSČ (Strmiska 2002: 221).

KSČM se také v některých stranických materiálech hlásí ke kontinuitě s KSČ, i když k minulému režimu má jisté výhrady. Ve Zprávě ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM uvádí „KSČM vznikla v roce 1990, nepředstírá však, že nemá kořeny v minulosti v předchozím vývoji KSČ i ve vývoji celého hnutí“ (KSČM 1999: 15). Mezi oběma stranami tedy přiznává úzkou návaznost, která se promítá i ve vysokém počtu členů KSČM, kteří byli v minulosti členy KSČ. Příkladem této návaznosti je složení Ústředního výboru, který byl zvolen na prvním sjezdu v roce 1990. Ze sto devíti členů bylo celkem čtyřicet osm i ve vedení KSČ před listopadem 1989.

U KSČM nemůžeme pozorovat transformaci směrem ke stranám sociálně demokratického typu, kterou lze sledovat u komunistických stran například v Polsku nebo Maďarsku. Je to zajímavé především z hlediska toho, že Česká republika je jedinou konsolidovanou demokracií, kde si komunistická strana zachovala svůj marxisticko-leninský charakter (Kubát 2003: 91). Vzhledem k tomu, že komunistická strana vznikla odštěpením od stran sociálně

demokratického typu, je její transformace jakousi cestou zpět (Perottino – Polášek: 2012, s. 111). Znamenalo by to faktické uznání předchozího směřování strany jako chybného, což v případě KSČM bylo provedeno jen částečně. V kontextu obsazení pozice moderní levicové strany v rámci stranického systému obnovenou ČSSD pak ještě utvrzuje fakt, že tato transformace KSČM nedává v českém politickém systému smysl.

Základní premisou, která byla s KSČM spojena po vzniku samostatné České republiky je, že byla vždy v pozici strany, která se hlásí k jinému než liberálně-demokratickému fungování státu. „Programovým cílem KSČM je socialismus“ (KSČM 2016: 1), píše se ve druhé části jejích stanov. Ze statického pohledu tedy KSČM usiluje o transformaci stávajícího systému v jiný. Tím můžeme tvrdit, že je definována jako strana antisystémová.

Z hlediska vztahu s ostatními stranami můžeme pozorovat jisté obavy z jakéhokoliv vládního spojení s KSČM. Tato obava pramení pravděpodobně především ze zkušenosti s minulým režimem. Během existence tak nikdy nebylo s KSČM počítáno jako se stranou s koaličním potenciálem. Vzhledem k masovosti její členské základny a disciplinovanosti jejích voličů měla KSČM vždy neopomenutelný zisk mandátů ve volbách do Poslanecké sněmovny. Z tohoto hlediska se tak dle Sartoriho rozdělení dala jednoznačně zařadit mezi strany s vyděračským potenciálem.

Při pohledu do stanov KSČM je třeba brát ohled na fakt, že jednou z podmínek vzniku, kterou musí politická strana splňovat, je její fungování v souladu s ústavou a zákony České republiky. Strana tedy nemůže mít ve stanovách uvedeno, že je jejím cílem narušení demokratických základů státu. Z tohoto pohledu je tedy KSČM demokratickou stranou, jelikož v jejích stanovách nalezneme v článku 4 (KSČM 2016: 1), že jejím cílem je demokratická společnost. Je však třeba se dívat i na identitární znaky, které daná strana vykazuje prostřednictvím vyjádření v mediálním prostoru nebo případně i myšlenek, které prosazuje ve volebním klání jako svůj program.

12. Identita KSČM prostřednictvím postoji k minulosti

Stranu a její identitu lze pozorovat různými způsoby. V případě KSČM lze mimo názorů členů a méně oficiálních vyjádření představitelů strany také

posuzovat, jakým způsobem se vypořádává s nápravou komunistických křivd a zločinů. Právě vztah k vlastní minulosti představuje v případě KSČM poměrně kontroverzní téma. Kritici jí vytýkají, že se nedostatečně distancuje od předlistopadového působení komunistického hnutí. Čelní představitelé se v této otázce uchylují ke konstatování, že se strana s působením své předchůdkyně vyrovnala již na počátku 90. let, a není tedy již třeba se k této záležitosti dále vyjadřovat. Tato diskuse vedla k vytvoření dvou názorových táborů, které se na daném problému nemohou shodnout.

Velmi výstižně se této problematice věnuje Stanislav Balík ve svém článku KSČM a její vztah k minulosti. Hodnotí v něm tento vztah na základě analýzy čtyř různých zdrojů. Prvním jsou oficiální dokumenty, dále pak postoje ke snahám o nápravu komunistických zločinů a křivd a ke snahám vyrovnávat se s komunistickou minulostí ze strany jiných politických sil, méně oficiálních vyjádření předních činitelů strany určených pro členskou základnu a názory řadových členů (Balík 2004: 2-3).

Vzhledem k výše zmíněnému faktu, že představitelé KSČM považují svůj vztah k minulosti za vypořádaný, je třeba se v první řadě podívat na dokument, na který v této souvislosti odkazují. Je jím Prohlášení k občanům Československé socialistické republiky (ČSSR). V tomto dokumentu, který byl schválen mimořádným sjezdem Komunistické strany Československa v prosinci 1989, se mimo jiné píše: „Omlouváme se naší mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi, omlouváme se dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích. Omlouváme se za veškerá příkoří i členům strany, kteří za svoje reformní postoje, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v roce 1968 museli KSČ opustit a ztratili postavení rovnoprávných občanů. (...) Rovněž cítíme povinnost vyjádřit politování nad tím, jak bývalé stranické vedení v uplynulých letech hrubě a nezákonně nerespektovalo právo na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77. Jsme si vědomi i odpovědnosti celé naší členské základny, že tomu nedokázala zabránit“ (KSČM 1989). Obecně se jedná asi o nejotevřenější sebekritiku, kterou kdy KSČM provedla. I v tomto dokumentu však můžeme najít pasáže, ze kterých je patrné, že se strana od minulého působení plně nedistancovala. Jedná se především o požadavek, aby hodnocení minulosti proběhlo „...s plným

respektováním všeho nesporného a trvalého, čeho bylo dosaženo v průběhu národně demokratické revoluce i při výstavbě socialismu v naší vlasti“ (KSČM 1989).

Prohlášení k občanům ČSSR se však vzhledem k tehdejší napjaté situaci jeví jako účelové gesto, které byla strana nucena udělat pro svou záchranu. Tento názor podporuje i prohlášení jednoho z čelních pražských funkcionářů KSČM Františka Hoffmana, který na první straně bulletinu Informace obvodního výboru KSČM v Praze 4 uvádí: „Především se domnívám, že je nutné oddělit cílový program strany od programu ‚přechodného období‘ od porážky k vítězství. ... Je lepší se na čas vzdát některých svých přístupů, abych o ně nepřišel trvale. ...Změnit tvář ještě neznamena změnit charakter a osobnost. ...Především je třeba vypracovat jasný program přechodného období od porážky k vítězství – zde přijmout nutné a taktické kompromisy, které umožní vytvoření široké fronty politických sil, která povede k porážce kapitalismu a vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti“ (Kubát 2003: 99).

Na druhém sjezdu KSČM v prosinci 1992 v Kladně byl přijat tzv. *Kladenský program*, ve kterém se komunisté také vypořádávají s předlistopadovým režimem. Především se této problematice věnuje pasáž nazvaná *Za novou tvář strany*. Zde se mimo jiné uvádí: „KSČM vznikla v březnu 1990. Převážná většina jejích členů zásadně odmítla mocenskou svévoli předlistopadové byrokratické elity. Porážku a zhroucení socialismu stalinsko-brežněvovského typu pochopila především jako důsledek faktického opuštění socialistických a komunistických myšlenek“ (KSČM 1992: 1). Ačkoliv se zde do jisté míry vymezuje vůči fungování předlistopadovému režimu, v porovnání s Prohlášením k občanům ČSSR je Kladenský program zaměřen více na podporu původních myšlenek a idejí socialismu.

KSČM je velmi často kritizována také za její postoje k období vlády Klementa Gottwalda, respektive Josifa Stalina, které je označováno jako totalitní. Stranická oficiální politika je v tomto ohledu argumentačně velmi dobře propracovaná a představitelé KSČM odmítají jakákoliv nařčení z obhajoby stalinismu. „KSČM ve věci postoje ke stalinismu a dalším nedemokratickým praktikám rozhodně trvá na usnesení stranických sjezdů od listopadu 1989, kterými jsme se se stalinismem a jinými nedemokratickými praktikami rozhodně rozešli“

(KSČM 2016). V kontrastu s tímto tvrzením, které má KSČM na svých webových stránkách však působí případ zakládající konference Strany evropské levice (dále PEL) v Římě v roce 2004. Zde se představitelé KSČM domáhali vypuštění „kritiky stalinských praktik a zločinů“ ze stanov PEL. Jejich hlavním argumentem byla vágnost termínu stalinismus. Požadovali, aby byla formulace ještě více zobecněna a nevztahovala se tak jen na období vlády Stalina v SSSR. I vzhledem k tomu, že tento požadavek nebyl vyslyšen, přijala strana pouze status pozorovatele a nikoliv řádného člena. Pro úplnost je třeba dodat, že dalšími důvody byly také institut individuálního členství nebo omezenost na prostor Evropské unie.

Ve vztahu ke stalinismu je problematický dále například vztah ke Komunistickému svazu mládeže (dále KSM), který vychází z myšlenek tradičních komunistických myslitelů a dle jejich vyjádření „stojí na straně úsilí o revoluční překonání kapitalismu a o nastolení ekonomických a společenských podmínek pro budování socialismu, jako prvního stupně k vytvoření společnosti komunistické, jejíž vybudování je konečným cílem“ (KSM 2006). Taková vyjádření vedla k rozhodnutí Ministerstva vnitra ČR ze dne 12. 10. 2006, kterým byl KSM rozpuštěn s odůvodněním, že vyvíjí činnost směrem k porušování Ústavy ČR (Bureš et al. 2010: 67). Zákaz činnosti vyvolal v řadách levicového tábora značnou nevoli a někteří představitelé KSČM se v této souvislosti ostře vymezovali vůči tomuto rozhodnutí. Činnost KSM byla obnovena po právní bitvě, a to rozhodnutím pražského městského soudu v lednu 2010.

Vůbec nejkontroverznějším tématem ve vztahu k minulosti a k identitě KSČM vyvolává její název, respektive fakt, že se v rámci transformačního procesu nikdy slova „komunistická“ ve svém názvu nevzdala. Tyto debaty probíhají již od listopadu 1989. V devadesátých letech byly pravděpodobně nejintenzivnější, jelikož mezi sebou uvnitř strany soupeřilo několik názorových proudů. V prosinci 1991 proběhlo k názvu strany referendum ze kterého vyšlo, že 75,94 % členů si přeje zachování názvu v nezměněné podobě (Mareš 2002: 129). V nadcházejících volbách v roce 1992 však KSČM kandidovala v koalici s Demokratickou levicí ČSFR, která nesla název Levý blok. V těchto volbách se stala na získání mandátů druhou nejúspěšnější. Přesto byly v roce 1993 na jejím III. sjezdu, který se konal v Prostějově, spory mezi frakcemi utišeny ve prospěch konzervativního křídla v čele s Miroslavem Grebeníčkem. Veškeré snahy

o ideovou transformaci a posun ke středu stranického spektra tak byly odmítnuty. V dalších letech se tendence o změnu názvu strany sporadicky objevovaly. Nesetkaly se však s větší podporou.

Konzervativní zastánci zachování názvu argumentovali proti změně především citovou spjatostí mnoha členů se stávajícím názvem. V případě změny by pak podle nich následoval prudký úbytek voličů a s tím spojený pokles příjmů stranické pokladny, jelikož vnímali změnu pouze jako „převlékání kabátů“. Viníky minulosti byli podle nich jednotlivci, nikoliv celá strana či komunistická ideologie. V případě změny by pak, podle zastánců zachování názvu, mohla situace vyústit až v existenční problémy.

Naopak příznivci změny názvu prosazovali názor, že zachování názvu je jakýmsi projevem sympatií či kladného postoje k předlistopadovému fungování režimu, což je v přímém rozporu se Zákonem č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu o odporu proti němu. Dále také odkazovali na fakt, že se strana vzdala některých principů, které byly nedílnou součástí 21 požadavků Komunistické internacionály z roku 1921, kde přijala přívlastek Komunistická, a tedy není již tohoto názvu hodna. Zvláště tento argument může být dokladem toho, že se konzervativní členové odmítají plně vzdát původních myšlenek, které prosazují například demokratický centralismus či diktaturu proletariátu, tedy antisystémové politické prvky.

13. Vztahy KSČM v rámci politického systému

V rámci českého politického systému zaujímá Komunistická strana Čech a Moravy už od svého vzniku významnou pozici. V rámci volebního klání patří mezi dvě neúspěšnější levicové strany. V případě krajní levice je dominantním subjektem. Ačkoliv jsou její volební výsledky v porovnání s jinými stranami relativně vysoké, nikdy v polistopadové historii se přímo nepodílela na vládě. Je to dáno především vztahy a vzájemnou interakcí s ostatními stranami politického spektra.

Vzhledem k tomu, že je KSČM nástupnickou stranou předlistopadové KSČ, byla KSČM prakticky izolována. Distancovaly se od ní prakticky všechny relevantní subjekty na politické scéně. Vzhledem k levicové orientaci strany

by se dala předpokládat užší spolupráce s Českou stranou sociálně demokratickou, nicméně i vztah s ČSSD je značně komplikovaný.

V čele ČSSD stanul v roce 1993 Miloš Zeman, který se razantně postavil proti spolupráci s KSČM. K tomuto kroku ho však vedly spíše pragmatické důvody a nikoliv ideový antikomunismus. Odmítnutí spolupráce vyústilo v roce 1993 v usnesení sjezdu v Hradci Králové, které bylo potvrzeno v dubnu roku 1995 v takzvaném Bohumínském usnesení, kterým se Sociální demokraté zavázali, že nebudou s KSČM a dalšími extrémistickými či nedemokratickými stranami spolupracovat. Toto usnesení neříká, na jaké úrovni, či jakým způsobem spolupráce nemůže probíhat, a proto dochází uvnitř ČSSD stále k debatám o nutnosti takového usnesení.

Na přelomu tisíciletí se situace poněkud mění a z absolutní izolace se KSČM vymaňuje a začíná na komunální a krajské úrovni spolupracovat s ostatními politickými subjekty. Na krajské úrovni je to důsledkem volebního úspěchu, který KSČM zaznamenala v roce 2000. Tento úspěch lze přisuzovat nespokojenosti voličů s podílem ČSSD na opoziční smlouvě. KSČM se zde ukázala jako přijatelná alternativa pro tradičně levicové voliče. Dalším výrazným úspěchem byly parlamentní volby v roce 2002. Zde se projevil posun ČSSD blíže středu politického spektra, za kterým stál nástup Vladimíra Špidly do jejího čela. Voliče, kterým tento posun nekonvenoval, tak dokázala oslovit právě KSČM a získala tak 18,51 % hlasů, což je nejvýraznější volební úspěch od jejího vzniku (ČSÚ 2002).

Tento úspěch mohl vést dokonce k vytvoření vládní koalice s ČSSD, sociální demokracie ale vytvořila vládní koalici s KDU-ČSL a US-DEU. KSČM se ale i přesto stala partnerem sociální demokracii k prosazení některých návrhů navzdory svým koaličním partnerům. Byly tak vytvořeny základy pro další spolupráci a u některých sociálních demokratů se opět objevily názory, které nevylučovaly spolupráci s KSČM. „Předseda Poslanecké sněmovny za ČSSD Lubomír Zaorálek hovořil v listopadu 2002 o tom, že „sociální demokracie by měla otevřít diskusi o svém vztahu ke KSČM. (...) naším hlavním protivníkem je ODS, protivník našeho protivníka je naším spojencem““ (Kopeček et Pšejja 2007: 18).

Další milník ve vzájemné spolupráci s ČSSD komunisté zaznamenali při hlasování o důvěře vládě, které vyvolala ODS. Proti vládě hlasovala z vlády odcházející koaliční KDU-ČSL. Příčinami byly jednak osobní animozity předsedů Kalouska a Grosse (Cabada et Šanc 2005: 146), ale i další aféry předsedy vlády, který se tím stal pro lidovce v této pozici nepřijatelným. V případě Grossovy rezignace by tak preferovali udržení vládní koalice. Grossovu vládu tehdy zachránil postoj KSČM, jejíž poslanci se hlasování zdrželi, což Gross veřejně přivítal. Komunisté tak fakticky poprvé podpořili vládu v hlasování o nedůvěře. Tehdejší předseda tento krok obhajoval obavou z návratu ODS k vládní moci. Tato podpora se však stala Stanislavu Grossovi osudnou, jelikož se proti závislosti vlády na hlasech KSČM postavili někteří ministři za ČSSD. Gross byl tedy nucen na konci dubna 2005 oznámit svou rezignaci na post předsedy vlády. (Kopeček et Pšejka 2007: 19-20).

Jiří Paroubek, který nahradil Stanislava Grosse jak v čele ČSSD, tak v křesle premiéra, byl z hlediska politického spektra zaměřen více levicově. Nikdy nevyloučil spolupráci s KSČM a to i navzdory stále platnému Bohumínskému usnesení. V poslanecké sněmovně pokračoval v tendenci „kultivováním spoluprací“ (Drda et Dudek 2006: 113) s KSČM při hlasováních o návrzích, na kterých měli názorovou shodu. Po volbách v roce 2006 však došlo k patové situaci, kterou chtěl Jiří Paroubek vyřešit vytvořením menšinového kabinetu s KDU-ČSL, který by byl tolerován KSČM. Tím de facto přestala v praxi platit Bohumínská rezoluce, ačkoliv nikdy nebyla oficiálně zrušena. Jednání o této koalici měla dohru především na straně KDU-ČSL, jejíž tehdejší předseda Miroslav Kalousek byl tlakem členské základny nucen rezignovat, jelikož pro členy KDU-ČSL byla jakákoliv spolupráce s KSČM zásadně nepřijatelnou.

KSČM se tak na další dekádu stala opoziční silou s klesajícími volebními výsledky, které byly následkem postupného úbytku členské základny. Tato léta byla poznamenána ekonomickou krizí, která světové trhy zasáhla v roce 2007. S jejími následky se Česká republika ekonomicky vypořádala ve světovém srovnání velice dobře, nicméně zásady vlád, které se během následujících let střídaly, podřývaly důvěru občanů v tradiční politické strany. Stále větší popularitu získávala hnutí, která se prezentovala jako protikorupční. Příkladem takového hnutí jsou Věci veřejné (dále jen VV), které se podílelo na vládě mezi lety 2010 a 2013.

Hnutím s obdobnou rétorikou je také ANO, které založil miliardář a druhý nejbohatší občan ČR Andrej Babiš. Ten díky svému finančnímu a marketingovému zázemí dokázal oslovit dostatečný počet voličů, aby uspěl ve volbách v roce 2013. Vítězná ČSSD společně s KDU-ČSL a právě hnutím ANO vytvořila vládní koalici, jejímž premiérem se stal Bohuslav Sobotka a Andrej Babiš se ujal pozice ministra financí. Bohuslav Sobotka ale navrhl jeho odvolání z vlády kvůli skandálům optimalizace daňových výnosů a úkolování novinářů pracujících po jeho holding. Během léta 2017 bylo proti Andreji Babišovi zahájeno také trestní stíhání ve věci podezření z trestných činů dotačního podvodu a poškození finančních zájmů Evropské unie. Na základě žádosti Policie ČR a hlasování Poslanecké sněmovny byl Andrej Babiš vydán k trestnímu stíhání.

Zásadní změnu přinesly parlamentní volby v roce 2017, kde se do sněmovny dostal rekordní počet politických subjektů. Většina z nich ale již během předvolební kampaně zásadně odmítla jakoukoliv vládní spolupráci s trestně stíhanou osobou. Mezi ně však nepatřila KSČM. Andrej Babiš měl tak velice omezený prostor pro případnou spolupráci a musel se omezit jen na ty politické subjekty, které tuto rétoriku nepotvrdili i v rámci povolebních vyjednávání. Jelikož prezident Miloš Zeman jasně avizoval, že sestavením vlády pověří vítěze voleb bez ohledu na to, zda má ve sněmovně vyjednánou podporu většiny poslanců, skončil první pokus o sestavení vlády neúspěchem. Povolební vyjednávání trvala půl roku, než byla sestavena vláda koalice ANO a ČSSD. Tuto koalici pak na základě takzvaného tolerančního patentu podporuje KSČM.

Tato dohoda byla uzavřena 10. července 2018 pouze mezi hnutím ANO a KSČM. Při bližším přezkoumání její veřejné části je zajímavé, že jedinou výhodou, která z ní pro KSČM plyne, je možnost předkládat své návrhy, aniž by je vláda blokovala (ANO 2011 et KSČM 2018). Na první pohled se to jeví jako nedostatečný ústupek pro podporu vlády. Dá se z toho tak usuzovat existence dodatku k této dohodě, který je neveřejný a obsahuje další výhody, které pro KSČM z této podpory plynou.

14. Antisystémovost KSČM

Giovanni Sartori pro svou definici stranických systémů používá jím vytvořenou novou kategorizaci stran. Strany s koaličním a vyděračským

potenciálem jsou mu pomůckou při rozšíření typologie stranických systémů, které jeho předchůdci dělili pouze na základě početního kritéria. Definice tohoto rozdělení je však vágní a nepostihuje možné situace, které mohou v rámci stranického systému nastat. Sartori se totiž při určení typu strany také zaměřuje více na početní hledisko, které do jisté míry zkresluje výsledné zařazení.

V jeho podání tak může dojít k situaci, kdy je typicky antisystémová strana zařazena mezi strany s koaličním potenciálem, jelikož se podílí na vládě, ať už přímo, či pouze tichou podporou. Takto profilovaná strana má však za cíl změnu systému k svému obrazu a touto touhou je vedena k ovlivňování legislativy tak, aby cíle dosáhla. Capoccia tuto stranu nazývá vstřícnou antisystémovou stranou, nicméně dle výše popsaného vystihl tento typ stran Kubát, který je identifikoval jako maskované antisystémové strany.

Komunistická strana Čech a Moravy se, na rozdíl od jiných stran komunistického typu ve většině zemí bývalého východního bloku, netransformovala důsledně. Podíváme-li se na ni z historického hlediska, byla zatížena stínem minulosti a jakákoliv koalice s ní byla pro ostatní strany nemyslitelnou. Její volební zisky, vyjádřené počtem mandátů, však byly nezanedbatelné. Tímto prizmatem se tak řadila jednoznačně mezi strany s vyděračským potenciálem. Změna z tohoto pohledu nastala v krajských volbách v roce 2000. Z ideového pohledu však nemůžeme u KSČM pozorovat nějakou zásadní změnu, ať už ve vztahu k minulosti, či v rétorice. Mění se pouze vztah ostatních subjektů v politickém systému.

Použití vyděračského potenciálu, který Sartori definuje jako jakési právo veta (Sartori 2005: 128), je vzhledem k tomu, že KSČM je od parlamentních voleb v roce 2017 v pozici pomyslného jazýčku na vahách, více než pravděpodobné. KSČM má totiž zásadní vliv na to, jaká legislativa se bude projednávat a tak má také možnost tlačit na vládu, aby prosazovala postupné změny, vedoucí k socialismu, tak jak je jejím cílem ze stanov (KSČM 2016: 1). Vládní koalice spolu s hlasy poslanců KSČM nemá ale ústavní většinu, která by byla potřebná k případným velkým strukturálním změnám ústavně-legislativního charakteru. Z tohoto důvodu může „vydírání“ vlády směřovat pouze k dílčím, malým změnám.

KSČM si sice zachovává svou demokratickou stránku, nicméně systém liberální demokracie může být jejím působením ohrožen, a proto se dá tvrdit, že je stále stranou antisystémovou. Není tedy příhodné ji označovat jako stranu s koaličním potenciálem, jelikož její koaliční potenciál je fakticky omezen na strany obdobného zaměření. Z tohoto důvodu lze říct, že se jedná jednoznačně o stranu, která postoupila v rámci vyděračského potenciálu na novou úroveň. Nejedná se jen o vydírání vetem, jak píše Sartori, ale také o vydírání na úrovni reálné politiky, jelikož síla KSČM spočívá především v přímém vlivu na vládní činitele. Kdykoli by se naskytla situace, která by nebyla pro KSČM vyhovující, je schopná vyslovit společně s opozičními stranami vládě nedůvěru a tato hrozba je pro menšinovou vládu vždy velkou obavou.

Giovanni Sartori tvrdí, že „skutečný svět nelze vidět jen jako proces – stávání se – ale také v každém časovém okamžiku jako stav bytí“ (Sartori 2005: 297). Sartori dále říká, že i při respektu k dynamice není jednoduché určit její míru. Srovnává společenské vědy s filozofií a snaží se vzít si z jejího vývoje příklad. Argumentuje tak, že ve svém vývoji přechází filozofie od dynamické romantické dialektiky ke statickému logickému pozitivismu. Tato snaha dává smysl, jelikož je jednodušší pozorovat a popsat jednotlivé okamžiky zvlášť a především lze v takovém případě vytvořit model, který odpovídá každé této situaci. Je však daleko náročnější popsat danou situaci z hlediska časové souvztažnosti. V tom může být právě riziko aplikace jeho teorie.

Určité aspekty reality lze postihnout pouze z hlediska dynamického vývoje. Ačkoliv by totiž v rámci statického modelu mohla některá fakta dávat smysl, v kontextu dynamického posuzování situace se vyjeví jako zcela nemyslitelná. Statickému posuzování jednotlivého případu totiž chybí kontext, který získáme porovnáním předešlých či následujících případů. Z hlediska aktuálního stavu bychom totiž mohli s čistým svědomím tvrdit, že KSČM je jasnou stranou s koaličním potenciálem, nicméně po prozkoumání dynamických vlivů a dlouhodobého náhledu ostatních zúčastněných aktérů na české politické scéně lze usuzovat, že se KSČM ve vztahu k systému nikterak názorově neposunula.

Zásadní změnu však můžeme pozorovat ve vztahu ostatních politických subjektů vůči komunistické straně. Od absolutní izolace, kterou vidíme v první

dekádě její existence, se postupem času zapojuje do spolupráce na regionálních vládách a dále proniká až ke spolupráci na úrovni parlamentní. Tato spolupráce se od pasivní neúčasti na hlasování o vyslovení nedůvěry vládě vyvíjí až k podpoře menšinového kabinetu, prostřednictvím kterého může KSČM prosazovat své zájmy.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že KSČM je stále stranou antisystémovou. Ačkoliv Sartori sám hovoří o straně s vyděračským potenciálem jako o antisystémové, v tomto případě, pokud bychom se striktně drželi jeho definice můžeme KSČM označit za stranu s koaličním potenciálem, bude to však značně zavádějící. Vhodnější by bylo považovat ji na základě její antisystémovosti za stranu s vyděračským potenciálem, který je schopna využít v maximální možné míře. Z toho také vyplývá, že aplikace rozdělení, tak jak ho zamýšlel Sartori ve svém díle, není pro situaci antisystémové strany podporující menšinovou vládu příliš vhodná.

15. Závěr

Tato práce byla zaměřena na typologii relevantních stran vycházející z teorie stranických systémů, kterou sepsal Giovanni Sartori v knize Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu. Cílem bylo určit, zda je toto rozdělení aplikovatelné na situaci KSČM, která nastala po volbách do Poslanecké sněmovny parlamentu ČR v roce 2017, a tedy zda je KSČM stále antisystémovou stranou. Nejprve bylo nutné vymezit základní pojmy, tedy politická strana a stranický systém, abychom byli schopni definovat stranu antisystémovou.

Sartori přichází při určování relevantních stran politického systému se stranou s vyděračským potenciálem, kterou částečně ztotožňuje s pojmem antisystémová strana. Tento pojem dále zpřesňuje Giovanni Capoccia, který rozlišuje dva typy antisystémovosti, které vzájemně korelují. Capocciovu korelaci reviduje a dále rozšiřuje Michal Kubát. Také Jiří Navrátil pracuje v rámci svého rozdělení s antisystémovými aktéry. Přidává ale ekonomickou dimenzi společenské aktivity a rozšiřuje svou aplikaci i mimo politický systém.

Vzhledem k tomu, že aplikace Sartoriho definice je určená primárně pro statické pozorování politických systémů, není tedy schopna pojmut veškeré složité aspekty vývoje politických stran a jejich vztahů. Nemůžeme ji tedy použít

v mezních situacích kdy je třeba vzít v úvahu dynamický vývoj společnosti. V takovýchto situacích, je vhodnější určit potenciál na základě míry antisystémovosti dané strany. To je i případ KSČM.

Komunistická strana Čech a Moravy prošla v průběhu své existence různými fázemi vztahů s ostatními politickými subjekty. Od absolutní izolace let 90. až po zásadní roli strany, která svou podporou udržuje u moci menšinovou vládu současnosti. V zásadních ideových aspektech je však stálá a neochvějná. Stále prosazuje v kapitalistickém prostředí liberální demokracie myšlenky socialismu. Nehodlá se vzdát svého dědictví z minulého režimu v podobě slova komunistická ve svém názvu. Jednoznačně tak můžeme tvrdit, že je stranou antisystémovou.

Hlavní hypotézu, která je v práci stanovena, tedy že KSČM je i po volbách v roce 2017 stranou antisystémovou a tedy stranou s vyděračským potenciálem, se tak podařilo potvrdit jen z části, protože nemůžeme jednoznačně tvrdit, že je stranou s vyděračským potenciálem. Při použití definice, kterou vytvořil Giovanni Sartori by totiž fakt, že se strana podílí na podpoře vlády, převážil její antisystémovost a byla by tak zařazena mezi strany s koaličním potenciálem. Vzhledem k tomu, že je však Sartoriho definice pro tento případ nevhodná z důvodu absence zapojení dynamických vlivů, nelze jednoznačně tvrdit, že by KSČM stranou s koaličním potenciálem byla.

16. Seznam použitých zkratk

ANO	ANO 2011
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSČS	Komunistická strana Československa (federativní)
KSM	Komunistický svaz mládeže
KSS	Komunistická strana Slovenska
ODS	Občanská demokratická strana
PEL	Strana evropské levice
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
US-DEU	Unie svobody – Demokratická unie
ÚV KSČM	Ústřední výbor Komunistické strany Čech a Moravy
VV	Věci veřejné

17. Seznam použité literatury a zdrojů

Primární zdroje:

ČSÚ: Volby do zastupitelstev krajů konané dne 12.11.2000. [online] 2000. [cit. 2020-10-10] Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/kz2000/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20001112>>

ANO 2011, KSČM. Dohoda politického hnutí ANO 2011 (dále jen ANO) a KSČM o podpoře vzniku a toleranci existence menšinové vlády hnutí ANO a ČSSD po volbách 2017. [online]. 10. 7. 2018. [cit. Dne 2020-10-10] Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/dokumenty/ke-stazeni/tolerancni-patent>>

KSČM. Ke spekulacím o údajné obhajobě stalinismu. [online]. 2016. [cit. 2020-10-10]. Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/dokumenty/dulezite-dokumenty-k-minulosti/ke-spekulacim-o-udajne-obhajobe-stalinismu>>.

KSČM. Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy. [online]. Platné od 15. 5. 2016. [cit. 2020-10-10] Dostupné z: <<https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/dokumenty/stanovy/stanovy-kscm>>

KSČM. Prohlášení k občanům ČSSR. [online]. 20. 12. 1989. [cit. 2020-10-10]. Dostupné z: <<http://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr.>>.

KSČM. Program KSČM. In Dokumenty II. sjezdu KSČM. 1992. [vnitrostranický materiál KSČM], s. 37–43.

KSČM. Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM. In Dokumenty V. sjezdu KSČM. 1999.[interní materiál KSČM], s. 15–68.

Komunistický svaz mládeže: Kdo jsem, co děláme a co chceme. [online]. 2006. [cit. 2020-10-10]. Dostupné z: <http://www.ksm.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=74>

Zákon č. 424/1991 Sb., O sdružování v politických stranách a v politických hnutích. In: Sbírká zákonů. 1. 11. 1991.

Literatura:

- Bureš, Jan et al. 2010. *Levice v České republice a na Sninaniinlovensku 1989–2009*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Cabada, Ladislav, Šanc, David. 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Capoccia, Giovanni. 2002. „Anti-System Parties. A Conceptual Reassessment.“ *Journal of Theoretical Politics* 14, č. 1, 9–35.
- Drda, Adam, Dudek, Petr. 2006. *Kdo ve stínu čeká na moc: čeští komunisté po listopadu 1989*. Praha: Paseka
- Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: Wiley.
- Fiala, Petr, Strmiska, Maxmilián. 1998. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal.
- Fiala, Petr, Holzer, Jan, Mareš, Miroslav et al. 1999. *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM v dalších komunistických organizacích v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Fiala, Petr, Mareš, Miroslav, Pšejja, Pavel. 2005. „Komunisté a jejich strany.“ In: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. 1. Vydání. II. díl. Brno: Doplněk. s. 1413–1432.
- Handl, Vladimír. 2008. „Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci.“ In: *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Eds. Gjuričová, Adéla a Kopeček, Michal. Praha: Paseka.
- Kubát, Michal. 2003. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. 2. vydání. Praha. Dokořán
- Kubát, Michal. 2010. *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi*. Praha: Dokořán.
- Kunštát, Daniel. 2013. *Za rudou oponou – Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: Slon

Mareš, Miroslav. 2011. „*Komunismus*.“ In: *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Eds. Bastl, Martin – Mareš, Miroslav et al. Praha: Grada.

Navrátil, Jiří. *Nástin teoretické typologie antisystémových aktérů*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2009. roč. 16., č. 2., s. 148-167.

Novák, Miroslav. 2011. *Strany a stranické systémy*. In: *Úvod do studia politiky*. Eds. Novák, Miroslav et al. Praha: SLON.

Perottino, Michel – Polášek, Martin. 2012. *KSČM v perspektivě stranickoorganizační*. In *Mezi masovou a kartelovou stranou: možnosti teorie při výkladu ČSSD a KSČM v letech 2000–2010*. Eds. Polášek, Martin – Novotný, Vilém et al. 1. Vydání. Praha: SLON. s. 110–128.

Říchová, Blanka. 2002. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. Praha: Portál.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sartori, Giovanni. 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.

Strmiska, Maxmilián. 1998. *Demokracie, extremismus, antisystémová orientace*. In: *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Fiala, Petr ed. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita, s. 27–44.